

Mwepu n'olu Oka Site n'Usoro Utoasusu Nnwogharị

Si N'Aka

Chiamaka Helen Akabogu

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita ozi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

chiamakaakabogu@gmail.com

Na

Christian E. C. Ogwudile (PhD)

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita ozi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.

cec.ogwudile@unizik.edu.ng

Umjedemede

Nchocha a nke isiokwu ya bu “Mwepu n'olu Oka, site n'usoro utoasusu nnwogharị” bu nke lebara anya n'udi mwepu di iche iche na-aputa n'olu Oka. Ihe kpalitere mmuo nwa nchocha ileba anya n'isiokwu a bu na e nwebeghi otutu nchocha e merela n'isiokwu a mbu. Ebumnobi nchocha a bu iji lebaa anya ma tuputa udi mgbanwe di iche iche na-adaputa n'olu Oka site n'iji usoro utoasusu nnwogharị wee nyochaa ya. Ozo bu ichoputa ka olu Oka si ahazi mkpuruokwu na ndoko okwu, o kachasi mgbe o na-eziputa mwepu mkpuruasusu, mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu. Nchocha a bu nchocha kesovee, a gbasokwara usoro Atutu Utoasusu Nnwogharị wee mee ya. Site na nchocha a, a choputara na mgbanwe putara n'olu Oka di ka o si puta n'olu Izugbe. A choputakwara na ufodu irighiri okwu di na ndoko omimi na-apu na ndoko elu nke ahiriokwu n'ih i nnwogharị nke ahiriokwu ahụ gabigara. Nchocha a ga-abara otutu ndi uru, o kachasi ndi amumamu utoasusu Igbo. Nwa nchocha na-atukwazi aro ka e were usoro

utoasusu nnwogharị lebakwuo anya n'olu asusu Igbo dị iche iche iji bawanye ngwa omumu asusu Igbo.

Okwu Mmalite

Nchọcha a bụ nke lebara anya na mwepu dị iche iche na-aputa n'olu Oka site n'usoro utoasusu nnwogharị. Utoasusu nnwogharị bụ usoro nseke asusu nke na-egosi mmekọrịta dị n'etiti ihe a choro ikwu na etu e si kwuo ya. O na-eme nke a site n'inyocha etu asusu si aga n'uburu mmadu, etu e si chigharia ya n'uburu na etu e si suo ya. Usoro utoasusu a na-emetuta aka na mmekọrịta dị n'etiti asusu na uburu mmadu. O na-agakwa n'ihu kowaa etu otu mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu si buru ahiriokwu zuru ezu site n'iziputa ogo ndoko omimi nke mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu ahụ.

Usoro utoasusu a na-eme nseke ya site n'iziputa ogo ndoko omimi na ogo ndoko elu nke ahiriokwu. Ogo ndoko omimi bu ebe o na-eziputa etu e si chigharia asusu n'uburu tupu a suo ya ebe ogo ndoko elu bu etu e si suo ya. N'usoro utoasusu nnwogharị, e nwere udi nnwogharị di iche iche ma na nchọcha a, a ga-eziputa naani etu mwepu si aputa n'olu Oka. Mwepu bu udi nnwogharị nke na-eme ka mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu dibu na ndoko omimi ahiriokwu ghara iputa na ndoko elu nke otu ahiriokwu ahụ. Na nchọcha a, e ziputara ma kowaa udi mwepu di iche iche ma wekwara ezi omuma atu kowaa ndoko elu na ndoko omimi nke ahiriokwu. A gbasokwara usoro ikanye akara udaolu nke odinaala wee ziputa omuma atu n'olu Oka.

Ntulegharị Agumagu

Ebe a ka a ga-enye nkowa ndi odee di iche iche nyere gbasara asusu, olu ndi, utoasusu, nnwogharị, mwepu na atutu utoasusu nnwogharị.

Asụsụ bụ ụmị ntughari uche mmadụ na ibe ya. Mmadụ isape anya mara ihe na-aga n'ụwa na mgbe o ji aga anaghị adị mfe ma e jighi asụsụ (Umeodinka na Ugochukwu, 2016). Ya bụ na asụsụ bụ ụzọ mmadụ na ibe ya hibere ha si enwe mmekọrịta. N'ihì nke a, Mbah, Anagbogu na Eme (2010) na-ahụ ya ka ụzọ mmadụ weputara nke ha ga-eji na-enwe mmekọrịta, na-ekwuputa echiche na ebumnobi ha, ọchịchọ na ihe ndị ọzọ site n'okwu ọmụ ma ọ bụ ederede. Ofomata (2012) na-ekwu na ọ bụrụ na asụsụ adighi, mmadụ na mmadụ ibe ya inwe mmekọrịta ga-ahia nnukwu ahụ, na ọ bụ asụsụ ka e ji eme ihe dum mmadụ na ibe ya na-eme.

Seinde (1985) na-ekwu na asụsụ bụ ihe kacha mkpa na mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Prasad (2014) na-ahụkwa asụsụ ka usoro nzirita ozi site n'okwu ọmụ ma ọ bụ ederede. Ofogebu (2008) na-ahutakwa yadi ka ụzọ naanị mmadụ na ibe ya si enwe mmekọrịta.

Umeodinka (2020) gara n'ihu na-ekwu na asụsụ dị ka ụzọ mmadụ mebere ya na ibe ya ga-eji na-eziputa ebumnobi na ọchịchọ ha site n'ụdaasụsụ nke e ji njiakpọ emeputa.

Site na nkọwa ndị a, a ga-ahụ na asụsụ bụ mmadụ nwe ya na ọ bughị anụ ọhịa. Asụsụ anọkataghị dị, o nwere ndị mebere ya (Umeodinka, 2020). Asụsụ bụkwa ngwa nzirita ozi, o nwere ike bụrụ n'ụdị akara ma ọ bụ ọdịmara, mana ihe kacha pụta ihe bụ na onye e zigaara ozi nwere ma ghọta ozi e ziri ya (Akabogu, 2019).

Na nkọwa nke ya, Anozie (1999) na-akọwa na asụsụ dị ka ụda sitere n'olu mmadụ nwere nghọta mgbe ọgan okwu dị iche iche meghariri ahụ n'ụzọ dị iche iche. Crystal (1971) na-akọwakwa ya dị ka ụda olu mmadụ a haziri ahazi n'ụdị ọdịmara nke na-abughị ebumpụta ụwa mmadụ n'onwe ya mebere e ji akọwaputa echiche site n'okwu ọmụ ma ọ bụ ederede.

Fromkin, Rodman na Hyams (2011) na-eme ka anyị mata na mgbe ọ bụla mmadụ na ibe ya biakọrọ ọñụ, ma ha akpara nkata, ma ha alurū ọgụ, na ha ga-ekwuriri okwu. Ha gara n'ihu na-ekwu na anyi bi n'ụwa asụsụ. N'igosi mkpa asụsụ dī, ha tūpūtara otu agburū dī n'Àfrīka ndī ejighi nnwa a mūrū ọhū kporo ihe, ha anaghī agūnye ya na mmadū ganye na o bido kwube okwu. N'ime asụsụ dī iche iche a na-asū n'ụwa, e nwere olu dī iche iche e jī asū ya. A bīa n'asụsụ Igbo, e nwere olu asụsụ dī iche iche nke gunyere: olu Ọka, olu Ọnīcha, olu Izii, olu Ezeagu, olu Nsuka, olu Owere, olu Asaba wdg.

Hudson (1980) na-ekwu na olu asụsụ malitere na Grik mgbe e nwere ọtūtū olu dī iche iche e jī asū klasikal Griis. Olu ndī a niile dīgbado iche n'udī mkpūrūokwu ma n'ahīrīokwu. Canochan na Iwuchukwu (1963) n'ime Ndimele (2016) na-eleba anya na mgbanwe a na-enwe n'asụsụ dī ka ọ dī n'asụsụ ọ bụla. Dī ka ha sirichoputa, n'Owere, a na-akpọ *body* – “*ahū*”, ebe a na-akpọ otu okwu ahū “*arū*” n'Ọka, na-akpọ ya “*ashū*” n'Asaba, “*esu*” n'Aboh (akukū Delta) na “*ehyū*” n'Agbo.

N'ihī nke a ka Hornby (1974) jī ahū ya dī ka udī asụsụ nwere ọtūtū okwu e depūtara n'usoro na mkpōpūta, otu ndī bī n'akukū obodo jī akparīta ụka. Ezeumudō (1985) na-akōwa ya dī ka olu ndī ahū dīgasī iche iche mba dī iche iche jī asū otu udī asụsụ. Ọ gara n'ihu na-ekwu na ọ bughī otu olu ka e jī asū asụsụ, kama na ọ bū olu ndī a ka e jī amata mba dī iche iche. Anozie (1999) na-akpọ ya olu asụsụ ma na-akōwa ya dī ka asụsụ ndī ime obodo nke mkpōpūta okwu ya nwere ọtūtū ndīiche n'okwu e depūtara n'usoro nke ndī na-asū ya bikoro ọñụ n'otu ogbe.

Ụtōasụsụ bū ọmumū gbasara mkpūrūokwu na iwu na-achīkwa mmebe mkpūrūokwu na mmekōrīta dī n'etiti mkpūrūokwu na ibe ya n'ahīrīokwu.

Hartwell (1987) na-ekwu na utoasusu bu usoro doro anya e si etinye mkpuruokwu nke asusu n'ahiriokwu, iji nye nghota a choror. O na-ekwukwa na o bu alaka sayensi asusu nke na-eleba anya na nkowa, nseke na mmebe usoro iwu nke asusu. Neuleib n'ime Hartwell (1987) na-ekwu na utoasusu bu usoro a haziri ahazi nke ndi nwe asusu ahu maara n'onwe ha.

Richards (2020) na-ekwu na utoasusu bu usoro iwu a haziri ahazi e ji emebe ahiriokwu nke metutara aka n'omumu nkejiasusu di iche iche, tensi, nkebiokwu na nkebiahiri.

Site na nkowa Richard (2020), a ga-ahu na utoasusu metutara aka n'ihe niile gbasara asusu di ka ngwa nzirita ozi. O bu n'ih nke a ka Hirai (2010) n'ime Richard (2020) ji ekwu na utoasusu bu uzor e si ahazi ahiriokwu ma si na ya mebe asusu di mma.

Ufodu ndi odee hutakwara utoasusu di ka atutu nke a na-agbaso were emebe asusu. Ndi di ka Gerot na Wignal (1994) na-ekwu na o bu atutu asusu nke na-egosi usoro e si achikwa asusu.

Scott (1999), n'uche nke ya na-ekwu na o bu nseke ahiriokwu nwere nghota. Ur (1991) na-ekwu na o bu mmebe mputara nke sitere na njiko mkpuruokwu di iche iche.

Crystal (2004) bu onye nyere nkowa puru iche, o na-ekwu na utoasusu bu uzor e si akowaputa mmetutaobi site n'usoro odidi asusu. Nkowa Chomsky (1957) gbasara utoasusu puru iche. O na-ekwu na utoasusu bu amumamu zuru oke n'onwe ya n'enweghi ngwakonye amumamu nghota n'ime ya. O gara n'ihu na-akowa utoasusu di ka usoro iwu, ukpuru, na mmebere asusu.

Site na nkowa ndi odee ndi a, a ga-ahu na utoasusu metutara aka n'usoro mmebe okwu na ahiriokwu. O na-egosikwa usoro asusu nwere ike isi meputa nghota di adi.

A na-ahụtakwa nnwogharị dị ka mgbanwe ọdịdị ahiriokwu n'emetughi aka na mputara ya. E nwekwara ike site na nnwogharị mebe mkpuruokwu ndị ọzọ dị iche iche. Ọ bụ ya mere Bolton (1982) ji ekwu na usoro utoasusu kennwogharị nke Chomsky mebere bụ nke nwere iwu e ji emebe ahiriokwu ọhụrụ na ọ bughị maka itucha ahiriokwu dị adi. Ọ na-ekwukwa na o nwere iwu e ji agbanwe ahiriokwu ka o si n'otu ụdị banye n'ụdị ọzọ (si n'ahiri nkwe banye n'ahiri nju ma ọ bụ site n'ahiri mfe banye n'ahiri mgbagwo). Ọ bụ nnwogharị na-eme ka mmekọrịta dị n'etiti ahiriokwu ndị a doo anya.

E nwekwara ike igbanwe otu akụkụ ahiriokwu site n'ibugharị ọnọdụ isi ahiri, nnara na orite n'ahiriokwu. ọ dika mkpa ka a mata na mbugharị na mgbanwe ndị a bụ na ndokọ omimi nke ahiriokwu ka ọ na-aputa ihe.

Udemmadu (2014) na-ahụta ndokọ omimi dị ka akụkụ utoasusu ebe a na-egosiputa ihe niile mere ka ekwurekwu nwee nghota zuru oke. Mbah na Mbah (2014) na-akọwa ndokọ omimi di ka ebe a na-egosiputa mkpuruokwu na mgbakwunye utoasusu mejuputara ahiriokwu na mbido ya.

Tomori (1977) na-ahụ ya ka ndokọ na nghota omimi nke ahiriokwu. Anagbogu, Mbah na Eme (2010) choputara na ndokọ omimi bụ akụkụ utoasusu ebe ihe niile na-eme ekwurekwu ka o nwee nghota na-aputacha ihe. N'ihia nke a, a ga-asị na ndokọ omimi bụ akụkụ ahiriokwu zoro ezo, a naghi ahụ ya anya kama ọ di n'uche tupu e kwuputa ya.

N'inye nkọwa nnwogharị nke oma, Mbah na Mbah (2014) na-ekwu na nnwogharị gunyere ibugharị okwu ma ọ bụ mkpuruokwu site n'otu akụkụ ahiriokwu gaa n'akụkụ ọzọ. Nnwogharị nwere ike ibụ iwepu ma ọ bụ ibugharị ihe di na ndokọ omimi ahiriokwu ma mee ka ọ ghara iputa ihe ma ọ bụ gaa n'akụkụ ọzọ oge a na-akpoputa ahiriokwu ahụ.

Ọ bụkwa mgbanwe gburugburu nke mere ka ihe ahụ nwee ọnọdụ ka mma ma ọ bụ baa uru nke ukwuu (Emenanjo, 1978). Site na nkọwa ndị a, a ga-asị na nnwogharị bụ ụdị mgbanwe na-apụta na ndokọ omimi ahiriokwu nke metụtara aka n'usoro ndokọ na usoro nghọta ahiriokwu.

Mwepu bụ ụdị nwogharị nke a na-ewepu ụfọdụ mpaghara nke di na ndokọokwu. Ndimele (1999) na-ahụta “mwepu” di ka usoro e si ewepu mkpuruokwu ụfọdụ oge a na-enwe mgbanwe ma ọ bụ nnwogharị.

Mbah na Mbah (2014) na-ahụta ya di ka mgbanwe n'utoasusu nke na-eme ka okwu dibu na ndokọ omimi ahiriokwu puo, ma mee ka ọ ghara iputa ihe na ndokọ elu ahiriokwu ahụ. Ha choputara ntimiwu mwepu site na mbugharị nnara na orite, na mwepu site n'oyiyi nke metụtara mkpọaha na ngwaa. Agbedo (2000) na-ahụta ya di ka iwepu akuku ụfọdụ na ndokọ omimi. Anagbogu, Mbah na Eme (2010) na-ewebata mgbanwe ọnọdụ nnara na orite, ebe Agbedo (2000) na-agbakwunye nkebiahiri kenkwa di ka ihe so n'otu n'ime mwepu e nwere.

Nwala (2004) na Anagbogu na ndi ozo (2010) kwekoritara na mgbanwe ọnọdụ nnara na orite bu nke metutara mgbanwe n'ọnọdụ nnara na nnaputa.

Atutụ Nchọcha

Atutụ Utoasusu Kennwogharị bu nke Chomsky weputara n'afọ 1957 site na mbiputa akwukwo nchocha ya o kporo “Syntactic Structures” n'asusu Bekee. Atutụ a bu usoro utoasusu nke gbasoro usoro utoasusu kenkebiokwu ma gaa n'ihu lebaa anya na mgbanwe di iche iche na-adaputa n'asusu tupu a suo ya. O bu nke a mere e ji ahuta usoro utoasusu a di ka nke na-arutu aka na mmetuta uburu na asusu. Nke a bu n'ihu na o na-atu omimi iji choputa ihe ndi gabigara mgbe uburu na-achighari asusu.

Tupu usoro atụtụ a apụta ihe, ahịrịokwu na-enwe naanị alaka abụọ: omee na ihe o mere. Agbedo (2000) na-ekwu na usoro utoasụsụ kenkebiokwu ezughi oke n'ihi na o nweghi ike ikowa ihe ndi mebere ahirịokwu na ụdị ahirịokwu o bu nke oma. Iji maa atụ, usoro utoasụsụ a enweghi ike ikwu na ahirịokwu bu okwu ihu ma o bu okwu azu.

Mbah (2006) mere ka a mata na nnwogharị na-akowa mmekọrịta di n'etiti ogo ndoko elu na ogo ndoko omimi. Chomsky n'ime Ndimele (1999) na-ekwu na iji nnwogharị akowa mmebere ahirịokwu, na ahirịokwu ndi mkpuruokwu mebere ha eyiteghi, nwere ike isi n'otu ntọala ma nwee nghota yitere onwe ha. Ntọala ahirịokwu ndi yitere onwe ha na ndoko elu nwere ike isite n'ahirịokwu di iche iche.

Kolln na Funk (1998) na-ekwu na amumamu gbasara utoasụsụ nwuuru oke oku site n'usoro utoasụsụ kennwogharị. Ha na-ekwukwa na usoro utoasụsụ a chorọ ikpughe ihe niile zoro ezo n'asụsụ site na ntucha ogo ndoko elu na ndoko omimi nke ahirịokwu. O bukwere atụtụ kacha mma e ji akowa ahirịokwu nke asụsụ n'ihi na o na-egosiputa ihe niile zoro ezo e ji mebe ahirịokwu ahụ.

Di ka Williams (1999) siri dee, Chomsky (1957) ji usoro utoasụsụ kennwogharị wee dochie usoro utoasụsụ kenkebiokwu n'ihi na o nweghi ike inye ezi nkowa gbasara asụsụ. Usoro utoasụsụ kennwogharị n'oge mbu di mfe n'ikowa asụsụ, o nyekwaziri ụzọ di iche iche e nwere ike isi ghota asụsụ. Ma di ka oge na-aga, o dighizi mfe etu e chere na o di. Nke a butekwara mputaraukwu na nkowa ahirịokwu. Chomsky (1965) gbalikwara n'ime atụtụ a ka o di mfe, o mere ka o buru atụtụ nsinuche nke mere ka o buwanye ibu ma hia nnukwu ahụ. Williams mere ka a mata na mbu niile Chomsky (1965) gbara enweghi nke nyere aka n'ibelata nsogbu atụtụ a n'ihi na o kweghi na o ga-ewepu ogo ndoko omimi ahirịokwu

nke bụ isi a hụrụ kwaba okpu n'atụtụ usoro utoasusụ kennwoghari ma bukwara ihe bulitere nsogbu ya niile.

Ntucha Nchoputa

N'ebe a ka a ga-eleba anya kpom kwem n'udi mwepu di iche iche na-aputa n'olu Oka ma wekwara ezi omuma atu tulekorita ya na Igbo izugbe.

Mwepu bu udi nnwoghari nke na-ebute ndapu ufodu mkpuruokwu oge a na-achighari asusu n'uburu. O bu udi nnwoghari na-adaputa n'utoasusu nke na-eme ka okwu dibu na ndoko omimi nke ahiriokwu ghara iputa na ndoko elu nke ahiriokwu ahụ, site n'iwepu otu mkpuruokwu, nkebiokwu ma o bu otu mpaghara ahiriokwu. Ahiriokwu na-aputa n'udi otu mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu ma na-eziputakwa nghota a choro.

udi mwepu anọ ndi a putara ihe n'olu Oka:

- Mwepu site na ntimiwi
- Mwepu site n'oyiyi
- Mwepu site na mbughari nnara na orite
- Mwepu site n'onodu amaghi onye

A ga-ewezi ha otu otu.

Mwepu site na ntimiwi

Nke a metutara iwepu nnochiaha onye nke abuo. O nwere ike buru mkpoolu ma o bu ubara. N'ebe a, ihe di na ndoko omimi anaghi adi na ndoko elu mana mputara ya na-adaba n'iwu utoasusu ma na-enyekwa nghota zuru oke. O bu naani ihe e mere n'ahiriokwu ahụ ga-aputa ihe na ndoko elu ya.

Omuma atu:

1a: Olu Oka: Ünü ghà-àbíá táàtà. (ndoko omimi)

Olu Izugbe: Unu ga-abịa taa. (ndokọ omimi)

1b: Olu Ọka: Bìanụ táàtà. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Bìanụ taa. (ndokọ elu)

2a: Olu Ọka: Únū ghà-èjéfvé échĩ. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: Unu ga-apụ echi. (ndokọ omimi)

2b: Olu Ọka: Jèfvénù échí. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Pụonụ echi. (ndokọ elu)

N'omuma atụ ndị a, a ga-achọputa na e wepụrụ nnọchiaha ndị malitere ahiriokwu na ndokọ omimi ma wepukwa nnyemaka ngwaa na-eso ya iji mebe ntimiwu. E nwekwara mgbakwunye nsonaazụ “nu” na ngwaa nke na-egosi na ntimiiwu ndị a dị n'ubara.

3a: Olu Ọka: Nweke, shí nká à fụọ. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: Nweke, si ebe a pụọ. (ndokọ omimi)

3b: Olu Ọka: Fụọ nká à. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Pụọ ebe a. (ndokọ elu)

Mwepu site n'oyiyi

Mgbe nkebiokwu abụọ yitere onwe ha putara ugboro ugboro n'ahiriokwu, a na-ewepu nke kwesiri ekwesị iji mee ka kwunkwukwa ghara ibata n'ahiriokwu. E nwere ụdị mwepu site n'oyiyi abụọ, ha bụ:

- Oiyiyi nkebiokwu kemkpọaha
- Oiyiyi nkebiokwu kengwaa

Oyiyi nkebiokwu kemkpọaha

Mgbe otu mkpọaha na-arụ ọrụ dị ka isi ahịrị ma ọ bụ nnara, a na-ewepụ ndị kpe azụ na ha. A na-ewepụ nkebiokwu kemkpọaha gbara nje n'ime ahịrịkwu. A na-eme nke a iji belata kwunkwukwa.

Omuma atụ:

4a: Olu Ọka: Chinenye jèlù áfvíá góté ọgọdụ, àkpà nà ákpukpọ ọkpà. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Chinenye gara ahịa zụta akwa, akpa na akpukpọ ụkwu. (ndokọ elu)

Na ndokọ omimi, ahịrịokwu a bụ ahịrịokwu anọ mana iji wepụ kwunkwukwa, e wepuru nkebiokwu kemkpọaha ma dekotà ha ọny ha buru otu ahịrịokwu.

Na ndokọ omimi, ahịrịokwu a putara ahịrịokwu ndị a n'olu Ọka:

4b: Chinenye jèlù áfvíá.

Chinenye gòtèlì ọgọdụ.

Chinenye gòtèlì àkpà.

Chinenye gòtèlì ákpukpọ ọkpà.

N'olu Izugbe, ọ ga-aputakwa ahịrịokwu ndị a:

Chinenye gara ahịa.

Chinenye zutara akwa.

Chinenye zutara akpa.

Chinenye zutara akpukpọ ụkwu.

5a: Olu Oka: Chinwendu wulu aru, tee ude, uli onu na otanjela. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Chinwendu sara ahụ, tee ude, uri onu na otanjere. (ndoko elu)

Na ndoko omimi, ahiriokwu a bu ahiriokwu anọ e dekoṛo onu. Lee ha n'olu Oka:

5b: Chinwendu wulu aru.

Chinwendu teli ude.

Chinwendu teli uli onu.

Chinwendu teli otanjela.

N'olu Izugbe, o ga-abukwa ahiriokwu ndi a:

Chinwendu sara ahụ.

Chinwendu tere ude.

Chinwendu tere uli onu

Chinwendu tere otanjere.

Oyi nkebiokwu kengwaa

Mgbe e nwere mkpoha bu ahaukwu na ndoko elu, o na-egosi na e wepuru otu nkebiokwu kengwaa ma chikota ha onu ha buru otu ahiriokwu. Nke a na-aputakarị ihe n'ahiriokwu abuo ma o bu karia ha nhataha.

Omuma atu:

6a: Olu Oka: Obi na Ada vuli ivu. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Obi na Ada buru ibu. (ndoko elu)

N'omuma atụ ndị a, a ga-ahụ na ahịrịokwu a bụ ahịrịokwu abụọ ha nhatanha e dekworo ọnụ. Lee ndokọ omimi ya n'olu Ọka:

6b: Obi vùlù ívù.

Ada vùlù ívù.

Lekwa ndokọ omimi ya n'olu Izugbe:

Obi buru ibu.

Ada buru ibu.

N'ahịrịokwu ndị a, a ga-ahụ na e wepụrụ otu nkebiokwu kengwaa “buru ibu” nke mere ka ahịrịokwu ndị ahụ bụrụ otu ahịrịokwu.

Lekwa omuma atụ ndị ọzọ:

7a: Olu Ọka: Akụ nà ụkwà fvụ ífvé ólílí. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Akị na ụkwa bụ ihe oriri. (ndokọ elu)

Lee ndokọ omimi ha n'olu Ọka:

7b: Akụ fvụ ífvé ólílí.

ụkwa fvụ ífvé ólílí.

Lekwa ha n'olu Izugbe:

Akị bụ ihe oriri.

ụkwa bụ ihe oriri.

Mwepụ site na mbugharị nnara na orite

Mgbe a na-ebugharị nnara na orite, a na-ewepụ mbuuzọ dị na ndokọ omimi ahịrịokwu ahụ. Nke a na-apụtakarị ihe mgbe “maka, banyere na gbasara” na-arụ ọrụ ka mbuuzọ.

Ọmụma atụ:

8a: Olu Ọka: Ó dèlì létà gbàsálù ọyíá. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O dere leta gbasara enyi ya. (ndokọ omimi)

8b: Olu Ọka: Ó dèlì ọyíá létà. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: O deere enyi ya leta, (ndokọ elu)

9a: Olu Ọka: E gòtèlì ìyèrì màkà àdịá (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: A zụtara iyeri maka ada ya (ndokọ omimi)

9b: Olu Ọka: E gòtèlì àdịá ìyèrì (ndokọ elu)

Olu Izugbe: A zụtaara ada ya iyeri (ndokọ elu)

Mwepụ site n'ọnọdụ amaghị onye

N'ebe a, a na-ewepụ nnọchiaha a maghị onye ọ bụ na ndokọ elu. Nnọchiaha ahụ na “nwere” na-agakọ n'ahiriokwu n'olu Izugbe ebe ya na “nwelu” na-agakọ n'olu Ọka.

Ọmụma atụ:

10a: Olu Ọka: Ó nwèlù ákwù dù n'úbì. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O nwere akwụ dị n'ubi. (ndokọ omimi)

10b: Olu Ọka: Akwù dù n'úbì. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Akwụ dị n'ubi. (ndokọ elu)

11a: Olu Ọka: Ó nwèlù nwókè bú nká à. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O nwere nwoke bi ebe a. (ndokọ omimi)

11b: Olu Ọka: Nwókè bú nká à. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Nwoke bi ebe a. (ndokọ elu)

Nchịkọta Nchọputa na mmechi

N’ebe a ka a ga-achikọta ihe niile a chọputara na nchọcha ma tụnyeakwa aro maka nchọcha a ga-eme n’odiniihu.

Nchịkọta Nchọputa Nchọcha

Na nchịkọta, nchọcha a nke isiokwu ya bụ “Mwepu n’olu Oka site n’ Usoro Utoasusu Nnwoghari” abịala n’isi njedebe. Site na nchọcha a, a chọputara ụdị mwepu anọ n’olu Oka, ha bụ: mwepu site na ntimiiwu, mwepu site n’oyiyi, mwepu site na mbughari nnara na orite na mwepu site n’onodu amaghi onye. Na mwepu site na ntimiiwu, a kowara ma ziputa etu otu mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu si buru ahiriokwu zuru ezu site n’iziputa ogo ndoko omimi ya. E ziputakwara etu e si emebe ntimiiwu site n’iwepu mkpuruokwu ufodu n’ahiriokwu. Mwepu ndi a anaghikwa ewepu nghota di n’okwu. Na mwepu site n’oyiyi, a chọputara na o di agba abuo, ha bu: mwepu nkebiokwu kemkpoha na mwepu nkebiokwu kengwaa. Na mwepu nkebiokwu kemkpoha, e ziputara ma kowaa etu otutu ahiriokwu si buru naani otu ahiriokwu na ndoko elu site n’iwepu mkpoha no n’isi ahiri. Etu a ka o dikwa na mwepu nkebiokwu kengwaa. A na-eme nke a iji wepu kwunkwukwa n’okwu. Na mwepu site na mbughari nnara na orite, e ziputara etu e si wepu mbuuzo di na ndoko omimi ahiriokwu nke mere ka orite ndu n’isi ahiri ma o bu n’etiti na ndoko elu. Mwepu site n’onodu amaghi onye bukwa nke e ji ezi atu wee kowaputa. N’ebe a, e ziputara etu e si ewepu nnochiaha amaghi onye o bu na ndoko elu nke ahiriokwu. Mwepu a anaghikwa emetu nghota di n’okwu.

Mmechi

Nchọcha a bu nke e mere iji gosiputa etu mwepu si aputa ihe n’olu Oka. O lebara anya na mwepu n’olu Oka site n’usoro Utoasusu Nnwoghari. Nchọcha a gbaliri n’ituputa uzo di icha

iche mwepu si aputa n'olu Oka ma ziputakwazia onodu ndoko omimi na ndoko elu nke dabeere na nnwoghari mwepu.

Na nchikota, nchocha a mejuputara ebumnobi ya nke bu iziputa udi mwepu di iche iche na-adaputa n'olu Oka site n'igbaso usoro utosasusu nnwoghari. A na-atukwazi aro ka ndi o na-amasi ime nchocha n'utosasusu Igbo, were usoro utosasusu nnwoghari nyochaa olu asusu di iche iche iji choputa uzọ olu asusu ahụ si puo iche n'olu asusu ndi ozo.

Edensibija

- Agbedo, C. U. (2000). *General Linguistics: An Introductory Reader*. Nsukka: ACE Resources Consult.
- Akabogu, C. H. (2019). Etu iji okwu Igbo asu asusu si egosi ebe onye si n' *Odezuruigbo*. Vol. 3 No 1. Agulu: Thinkers Publishers.
- Anagbogu, P.N., B.M. Mbah and C.A. Eme (2010). *Introduction to Linguistics*. Awka: Amaka Dreams.
- Anozie, C.C. (1999). *Lingwistiiki Sayensi Asusu*. Nsukka: Fulladu Publishing Company.
- Bolton, W. F. (1982). *A Living Language: The History and Structure of English*. Random House
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (1975). *Reflections on Language*. New York: Pantheon.
- Crystal, D. (1971). *Linguistics*. Maryland: penguin Books Inc.
- Crystal, D. (2004). *The Language Revolution*. MA: Polity Press. Retrieved from <https://www.journals.equinoupub.com>.

- Emenanjo, E.N (1978). *Elements of Modern Igbo Grammar*. Ibadan: Oxford University Press.
- Ezeumudo, M. O. (1985). *Nchikōta Omumu Asusu Igbo*. Onitsha: Kawuriz and Manilas Publishers.
- Fromkin, V, Rodman, R. and Hyams, N. (2011). *An Introduction to Language*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Hartwell, P. (1987). Grammar, grammars and the teaching of Grammar. *A Sourcebook for Basic Writing Teachers*. New York: Random House.
- Hornby, A. S. (1974). *Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English*. Oxford University Press.
- Hudson, R. A. (1980). *Sociolinguistics*. Oxford: Cambridge University Press.
- Kolln, M. and Funk. R. (1998). *Understanding English Grammar*. Allyn and Bacon.
- Mbah, B. M. & Mbah, E. E (2014). *Atutu Amumamu Asusu*. Enugu: University of Nigerian Press.
- Mbah, B. M. (2006). *GB Syntax: Theory and application to Igbo*. Enugu: St. Jon- Afam Publications.
- Ndimele, O. M. (1999). *A First Course on Morphology and Syntax*. Port Harcourt: Emhai Printing and Publishing.
- Nwala, M. A. (2004). *Introduction to Syntax: The Student's Guide*. Abakaliki: Wisdom Publishers limited.
- Ofoegbu, C. O. (2008). *Syntax: An Introductory text*. Enugu: Malchpag publishers.
- Ofomata, C. E. (2012). *Omenala na Odinala ndi Igbo*. Enugu: Format Publishers ltd.
- Ozo-Mekuri, N. (2016). *Convergence: English and Nigerian Languages. Festschrift for Munzali A. Jibril*. Port Harcourt: M & J Grand Orbit Communications ltd & Emlai Press.
- Prasad, T (2014). *A Course in Linguistics*. New Delhi: PHI Wearing publishers.

- Richard, N. (2020, Aug, 26). English Grammar: Discussions, Definitions, and Examples. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/whatisgrammar-1690909>.
- Scott, T. (1999). *How to Teach Grammar*. England: Pearson Education.
- Seinde, A. (1985). *Literary Appreciation*. Ibadan: Onibonoje Press and Book Industry Nig.
- Tomori, S. H. (1977). *The Morphology and Syntax of Present-Day English*. Ibadan: Heinemann Educational Books.
- Udemmadu, T. (2014). Nkuzi Sintaks na Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia, Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.
- Umeh, I. N. (2018). Mwepu n'Utoasusu Asusu Igbo in *Odezurigbo. An International journal of Igbo, African and Asian Studies*. Vol.1. 107-119.
- Umeodinka, A. and Ugochukwu, C. (2016). Asusu Igbo di ka Ngwa Ahia in *Odezuruigbo. An International journal of Igbo, African and Asian Studies 1st edition*.
- Umeodinka, A. U. (2020). *Introduction to Contrastive Analysis*. Awka: Divine Press.
- Williams, J. D (1999). *The Teacher's Grammar Book*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers